

ПРО АКТУАЛЬНІСТЬ І РЕАЛЬНІСТЬ

© Карівець І.В., 2004

Питання про те, що є справжнім суцим, хвилює людину з давніх часів. Ідеалізм і матеріалізм, реалізм і феноменологія – це ті філософські напрямки, в межах яких продовжується суперечка про поняття актуальність і реальність. Але ще задовго до виникнення цих напрямків давньогрецькі філософи природи, або як їх називали "фізики", намагались визначити початок, з якого походить все суще, а Платон поділив світ на два світи: світ тіней і світ ідей. Світ ідей для нього – це світ вічних і незмінних сутностей як першозразків видимих речей. Початок, світ ідей – це назви актуальності, або дійсності, з якої походить видимий світ. В добу Просвітництва І. Кант розрізняє два світи також: світ для нас, світ явищ і світ речей самих в собі. Перший світ не може існувати без другого. Світ речей самих в собі – це світ абсолютних сутностей, які визначають основні принципи, в тому числі морально-етичні, для світу явищ, для світу людей. Буддизм стверджує, що особистість судить про реальність і вона є такою, якою вона її судить; тільки наш досвід має значення.

Як бачимо, пошук людьми мислячими того, що є справжнім суцим, має довгу історію. У цій роботі зроблено спробу наблизитись до актуальності (дійсності) через феноменологію Гуссерля, через здійснення феноменологічної редукції. Гуссерль, один із небагатьох філософів ХХ століття, намагається відродити філософію як науку про дійсність, як науку про абсолютні сутності.

The question "what is true?" concerned people from time immemorial. Idealism and materialism, realism and phenomenology – these are philosophical trends which continue to argue about actuality and reality. This article is an attempt to get closer to actuality through the phenomenology of Husserl. Husserl was one of the few philosophers of the 20th century, who tried to revive philosophy as scientific study of actuality, that is the study of absolute essences.

*Реальність – основна причина стресу в тих,
хто з нею стикається.*

Джейн Вагнер

*Ілюзія – ось єдина реальність
Гюстав Флобер*

Будь-яка стаття не претендує на вичерпне висвітлення тієї чи іншої філософської проблеми. Те саме стосується проблеми визначення змісту та значення понять актуальність/реальність. Визначення змісту та значення понять актуальності/реальності пов'язане з пізнавальними можливостями людини. З давніх часів людина намагається відкрити справді суще. Від реалізму Платона і до сучасних теорій можливих світів – такий шлях пройшла гносеологія у поєднанні з онтологією. **Зробимо короткий огляд** того, що вже зроблено у вирішенні проблеми актуальність/реальність в межах онтології та гносеології.

У філософському словнику знаходимо таке визначення реалізму: "...філософська позиція, згідно з якою існування світу та предметів не залежить від актів свідомості, а також стверджує, що пізнавальність зовнішніх предметів та світу не залежить від настанови суб'єкта, який пізнає" [1, с. 282]. Науковий реалізм стверджує, що навколишній світ та його явища існують незалежно від людської свідомості. Реалізм, в широкому сенсі слова, надає соціальним та природним явищам онтологічного статусу, тобто статусу існування незалежно від людської свідомості. Як приклад наводять платонівський реалізм "світу ідей". Світогляд некритичної свідомості називають наївним реалізмом, який приймає дані відчуттів за достовірні. Наївний

реалізм стверджує, що світ існує так, як він пізнається нами. Актуальність – це можливі світи, фіксує мислимі стани буття, альтернативні наявному (реальному). Антична онтологія розглядає архе, яке послідовно втілюється у різноманітних світах – Космос за Космосом. Отже, першопочаток – це не можливий світ, а наявний світ як реалізована у цей момент можливість, як одна із багатьох. Тому реальність не є чимось застиглим раз і назавжди, а являє собою лише одну із можливих реалізацій справді сущого першопочатку [2, с. 724]. В середньовіччі реалісти повернулись до Платона і знову стверджували, що ідеї існують об'єктивно, незалежно від предметів та явищ. В межах середньовічної схоластики проблема реальності та актуальності з'являється у філософії Дунса Скота. Чи творить Бог своїм розумом чи своєю волею? Дунс Скот зупиняється на волюнтаристичній моделі творення: Бог в акті свободи волі, не керуючись жодними зовнішніми факторами, творить світ. Дунс Скот доводить, що існує актуально суща досконала істота. Бог, мислимий без протиріччя як найвища істота, настільки найвища, що помислити щось вище за нього неможливо. Дунс Скот приходиться до висновку, що такій вимозі відповідає поняття актуально нескінченного сущого. Бог як істота актуально нескінченна. Причому нескінченність тлумачиться не як атрибут Бога, але як Йому притаманний “внутрішній модус”, оскільки нескінченність нічого не додає до поняття сущого [3, с. 43, 44].

Раціоналізм філософії Нового Часу можна розглядати як відновлення середньовічного платонізму. Філософія Гегеля напругу шукає відповідь на запитання “що таке реальність?”. Основна теза Гегеля полягає в тому, що все, що не осягає Цілість, існує фрагментарно. Це означає, що рухаючись від фрагмента до фрагмента реальності людина може відновити цілісне бачення Всесвіту. Ця істота належить як світу думки, так і світу речей. Формуючи поняття, які суперечать тому чи іншому фрагменту реальності, людина формулює протилежні поняття до вже сформульованих і в такий спосіб може сформулювати абсолютне поняття, яке описує Абсолютну Реальність. Абсолютна Реальність творить одну, гармонійну систему, яка існує поза простором і часом, вільну від будь-якого зла, раціональну і духовну. Якщо світ нам здається іншим, то це тому, що наш погляд на Всесвіт фрагментарний і частковий. Якби осягнули світ як цілість, так як знає його Бог, то зникли б час і простір,

матерія і зло, війни, а замість цього встановилася б вічна, досконала, незмінна духовна реальність [4, с. 157–158]. Єдність поняття і реальності можлива в душі, бо “лише реальність духа є самою ідеальністю, тільки в душі, отже, здійснюється абсолютна єдність поняття і реальності і, тим самим, правдива нескінченність” [5, с. 36].

У сучасній філософії, поряд з розвитком в межах неотомізму, реалізм повстає як напрямок в гносеології, в межах якого визнається можливість додосвідного існування об'єкта пізнання. Об'єкт пізнання – видимість – залежна від суб'єкта пізнання. Така залежність об'єкта від суб'єкта пізнання уможлиблює подолання об'єктно-суб'єктного дуалізму в межах когнітивного реалізму. Але, коли мова йде про світ абсолютних цінностей, то він незалежний від того чи людина його сприймає, чи ні, незалежний від дій людини, в той час, як людські дії впливають на видимість, змінюючи її. Це дає підстави говорити, що в основі видимості лежить справді суще, те, що в томізмі та неотомізмі називається *suppositum*: “Те, що називається “суб'єктом”, Тома Аквінський називав *suppositum*. Сутність – це те, що являє собою річ; основа – це те, що володіє сутністю, те, що здійснює існування і дію, те, що буттєве” [6, с. 24]. Буттєвості – це метафізичне поняття, а все метафізичне дійсне, тобто таке, що перебуває в дії постійно і впливає на видимість. У зв'язку з цим не можна не згадати М. Гартмана, творця “критичної онтології”. Гартман критикує трансценденталізм, який не бере до уваги той факт, що пізнання – це трансцендентний акт. Пізнання – це не конструювання реальності, а “схоплення” дійсності в її дії, вже існуючої до і незалежно від пізнаючого. Онтологія Гартмана – багатопланова. Гартман визнає буттєву єдність світу і розрізняє наявне буття (існування) і певне (визначене) буття як сутність. Наявне і сутнісне буття взаємопов'язані, а реальність і актуальність становлять спосіб існування буття. Буття володіє різною модальністю: можливість, дійсність (актуальність), необхідність і реальність (предметність). Для Гартмана “реальний світ – це не світ морального суб'єкта з одними лише його діями, але також його творчість, яка продовжується” [7, с. 212]. Ідеальне буття байдуже до реального. Сфера ідеального буття і реального буття перетинаються, почасти збігаються, почасти виключають одна одну. Крім ідеального і реального буття, Гартман виділяє

актуальне буття, яке виникає внаслідок напруги між тим, що є, і тим, що повинно бути. Актуальність сама збільшується у міру дистанціювання суцього (яке знаходиться в центрі) від належного буття. “Інтервал напруги між людиною, якою вона є, і людиною, якою вона повинна бути, визначає буття актуальності” [7, с. 219]. Тоді абсолютні сутності – це цінності ідеальної сфери, які незалежні від дій людини. Люди можуть не знати про них, але це не впливає на світ абсолютних сутностей: благо, істина, краса. Оскільки люди, як правило, не усвідомлюють абсолютні сутності, то вони підмінюють їх на емпіричні, які з’являються у вигляді реального блага. Реальне благо приємне, корисне, те, що приносить “щастя”, в той час, як благо ідеальне (сутнісне), полягає у правдивості, мудрості і самовладді. В міру усвідомлення абсолютних сутностей, людина змінюється і робить дійсними блага сутнісні у своєму житті. Але таке одійснення сутнісних благ супроводжується напругою між тим, що є в наявності, і тим, що повинно бути. Долання опору реальності здійснюється завдяки збільшенню сили усвідомлення сутнісних благ та все глибшого одійснення їх в житті, яке трансформує його. Для того, щоб абсолютні цінності керували людською діяльністю в наявному і в такий спосіб наявність і дійсність злилися, необхідна відвага. “Таким чином, реалізація духовних цінностей вимагає багато схильностей, впорядкування яких, особливо при плануванні умов реалізації у колективному житті, здається дуже важкою” [8, с. 231]. Це означає, що характерною рисою людського буття є конфлікт духовних і вітальних цінностей. Його подолання можливе через всезростаючу чутливість людей до духовних цінностей. Тоді замість життєво вигідної легковажності, погорди та оречевлювального трактування інших, ми створюємо відношення поваги і визнання кожної людини [8, с. 105].

Як бачимо, реалізм – це потужний філософський напрямок, який має багату традицію і багато визначень, що таке реальність.

У роботі розглядатиметься проблема значення понять актуальність і реальність дещо під іншим кутом зору.

Реальність фактів визначається вчинками людей. Вчинки людей були б зовсім іншими, якби вони були іншими, ніж є. Є не означає, що воно незмінне. Людська природа змінна, оскільки розвивається. Розвиток людини характеризується

насамперед зростанням свідомості людини, яка може все чіткіше і чіткіше бачити універсальний порядок світу, який ґрунтується на таких цінностях, як правда, любов, справедливість і не відходить від них. Завдання філософії відкрити цей універсальний порядок світу за допомогою мислення у значенні картезіанського *cogito*. Правильно здійснене *cogito* означає не змішування мислення з психічними процесами. Мислення вводить у свідомість універсального порядку світу, заснованого на правді, любові і справедливості. Універсальний порядок світу визначає зміст актуальності.

По-українськи актуальність – це дійсність (від дієслова *діяти*, *to act* – англ.); реальність (від латин. *res* – предмет) (таке зміщення значення пізніше, як здається, бо *respublica* перекладається як “справа народу”, “діло народу”). Сьогоднішнє значення релності – це предметне існування, це навколишнє оточення. Існувати реально означає існувати у полоні предметів, означає виконувати не властиві самому собі функції. Реалізувати себе означає відчужуватися від самого себе. Актуалізація самого себе, або одійснення самого себе, означає розкриття Самості тут і тепер, в тут-бутті як справжності. Одійснена самість творить справжність, яка проявляється у послідовній поведінці та відданості певній справі (ділу)⁵. Оскільки

⁵ Визначимо значення слова відпочинок. Відпочинок складне слово і складається з двох: *від* і *почин-ання*. Відпочинок – це відхід від справи, діла, почин-ання. Якщо справа, діло, почин-ання не відповідають вищому призначенню людини, то тоді людина прагне відпочивати від того, що вона робить. Таке переривання роблення справи, діла, почин-ання, вказує на те, що воно робиться з примусу, зі страху перед покаранням тощо. Відпочинок вказує на те, що людина відійшла від початку і тому втомилася, роблячи те, що їй невласне. Відпочивають від стресу, від напруженого темпу життя, одним словом, від реальності, яка тисне на людину. Ці негативні явища свідчать про те, що реальність далеко знаходиться від початку, тому людина крутиться, як білка в колесі. Після такого кручення – запаморочення. Від запаморочення необхідно звільнитися. Для цього люди їдуть відпочивати на море, на озера, в ліси, в гори, в санаторії тощо. Відпочинок – це втеча від реальності, щоб потім знову повернутись до неї і знову почати крутитись. Починати крутитись означає закінчення відпочинку. Знову і знову люди після відпочинку починають крутитись, щоб вижити і зробити із себе важливих особистостей.

дійсність походить від дієслова діяти, то і значення слова діяльність пов'язане із значенням дійсності. Діяльністю будемо називати такі дії, які виходять із світу абсолютних сутностей. Це і означає актуалізувати самого себе, одійснити самого себе тут і тепер в ділі. Діло носить ціннісний характер в сенсі причетності до світу абсолютних цінностей, які існують незалежно від того чи особистість усвідомлює їх чи ні.

Інше значення має слово реалізація. Реалізувати себе означає працювати заради прибутку, необхідності, виживання. Одійснювання себе можливе у спорідненому ділі. Реалізований пасивний та інертний, бо він визначений (обмежений) природним середовищем та оточенням. Природний детермінізм володіє реалізованим. Інший вид визначеності (детермінованості) – це надприродна визначеність. Надприродна визначеність виявляє себе тоді, коли чоловік керується одійсненою Самістю тут і тепер, тобто коли чоловік актуалізує Самість тут і тепер. Свобода можлива лише на рівні дійсному; на реальному лише сваволя, яку ототожнюють із свободою. Самість – це “діючий суб’єкт, не підпорядкований жодним часовим умовам, бо час є умовою лише явищ, а не речей самих по собі. У такому суб’єкті не виникав би й не проминав жоден учинок, а, отже, він не був би підпорядкований законові всякого часового визначення, всякого Мінливого (законові), згідно з яким усе, що відбувається, має свою причину в явищах (попереднього стану)” [9, с. 322].

Немає свободи без визначеності і визначеності без свободи. Суперечки про те, чи свободна людина, чи ні, безглузді. Все взаємопов'язане і утворює цілість. Цілість поєднує свободу і визначеність. Я свободний, коли слідую за визначеністю; я визначений, коли слідую за свободою. Іншими словами, в дійсному я відпускаю себе, не виходячи із самого себе. В реальному така дія стає неповноцінною, оскільки означатиме замкнутість (зацикленість) на предметах. В дійсному виявляється Самість, в той час, як Я є творінням реальності. Тому Я – це в'язень реальності. “Життя – це страждання”, сказав Будда. Так воно є в реальності. В реальності навіть батьки стають пеклом. Про це каже і Христос, бо той, хто прагне вийти з реальності

в актуальність (дійсність), той наражається на небезпеки: “Не думайте, що я прийшов принести мир на землю. Не мир прийшов я принести на землю, а меч. Я прийшов порізати чоловіка з його батьком, дочку з її матір'ю і невістку з її свекрухою. І ворогами чоловіка будуть його домашні” (Матея 10, 34–35). Ключове слово тут порізати, тобто зробити відмінності між людьми одного роду явними, бо в реальності всі, тобто люди, подібні одні на одних і наслідують одне одного так, що відмінності не проявлені. Тому, реальність – це, використовуючи термін Бергсона, “взаємопроникаюча” невиразність. Люди об'єднані в реальності цією взаємопроникаючою невиразністю. Це дало привід для Гайдеггера описати тут-буття в термінах падіння існування, як несправжнього, як *Das Man*, тобто Люди, Хтось. Вихід у дійсність – це відпускання самого себе, не виходячи із самого себе. Виходячи із себе, створюємо Я. Вихід із себе означає потрапляння в реальність. Я – реальне, Самість – актуальна. Я – несамовите, безсовісне, нерозумне. Самість – самовита, совісна, свідома, тобто розумна. Значення розумності ще не досліджене, бо її ототожнили із проінформованістю, ерудованістю, обізнаністю. Інформація, знання належать до реальності. Я, як продукт реальності, може існувати у станах зацикленості (замкнутості на самому собі), ізольованості. Це означає, що знання Я завжди залишаються не-актуалізованими. Недостатньо лише отримати знання; треба знайти їм застосування. Недостатньо знати про шлях; треба йти ним. В реальності знак може позначати не те, що справді йому відповідає. Такий знак відсилає до замітника. Замітник – це підстава. Тому реальність багатозначна; в ній намішано все. Так само і Я, як продукт всенамішаності, не може бути розумним, бо розумність вимагає прозорості, ясності. Прозорим та ясним є дійсне. Тому розумне замешкує в дійсному. Ось чому Гегель справедливо каже: “Все розумне дійсне, все дійсне розумне”. Реальність – це зроблене (*factum*) несправжнє існування у взаємопроникаючій невиразності. Тому реальність завжди фатальна. Фатум стосується Я, бо воно пасивне, інертне і підпорядковане *factum*'у. Зроблене стає фатумом тоді, коли зроблене являє себе у вигляді техніки. Цю думку висловив Гайдеггер. Справ-

ді, технічні засоби поставлені людиною вище неї самої. “Факти – річ вперта”, тобто така, що чинить опір людському існуванню. У повсякденному житті українців багато прикладів підпорядкування їхнього Я реальності, фатальному. Наскільки треба підкоритися реальному, фатальному, щоб платити за те, чого не отримуєш, наприклад теплої води, або віддаєш більші гроші за те, що цих грошей не вартує. “Проти фактів не підеш. Що я можу зробити?” – так відповідають люди, коли їм кажеш про те, що життя – це не факти, а можливості, які актуалізуються за допомогою сили людини, яка пригадує Саме Само (Самість).

Реальність складається з фактів. До фактів люди пристосовуються. Диференціація індивідів відбувається не на емпіричному рівні. Іншими словами, їхня актуалізація залежить не від їхніх природних потреб. Пояснимо це твердження.

Фактично, всі народжуються рівними, в тому сенсі, що прагнуть від народження того самого, яке обумовлене їхніми природними потребами. Прагнення того самого робить індивідів подібними одне на одного. Три базові потреби обумовлюють таку рівність та подібність, а саме: потреба їжі, потреба продовження роду, потреба самозбереження. Ці потреби дуже важко задовольнити, тому вони ніколи за життя індивіда не задовольняються раз і назавжди. Це своєрідне прокляття індивіда, який намагається задовольнити те, що не задовольняється. Цілковите задоволення природних потреб забране від індивіда для того, щоб він постійно ганявся за ними. Відбувається гонитва за задоволенням потреб – всі індивіди це роблять і в цьому вони подібні одне на одного. Іншими словами, гонитва – це вони крутяться по колу, що дає відчуття безсмертя ще за життя. Таке “безсмертя” – ілюзорне. Необхідно звільнитися від ілюзії “вічного життя” по колу. Народження і смерть, весілля і похорони, дитинство, юність, зрілість та старість – це явища, які засвідчують ілюзію “вічного життя” по колу. Звільнення від народження і смерті, звільнення від весілля і похорону, звільнення від дитинства, юності, зрілості та старості, є звільненням від реальності, яке неможливе без звільнення від Я.

Першопочатково індивід вже вписаний у певні структури соціуму, виходячи з його

потреб, які притаманні всім. Якщо він народжується чоловіком, тоді його вписаність у структури соціуму зовсім інші, ніж, скажімо, індивіда, народженого жінкою. Але ці індивіди жіночої і чоловічої статей мають одні і ті ж потреби, які роблять їх подібними один на одного, а саме: потреба їжі, продовження роду, потреба самозбереження. Такі потреби масові в соціумі, тому соціум, який вибудовується лише на реалізації цих потреб, називається масовим. Явище масовості засвідчує рівність індивідів по відношенню до їхніх потреб. Фактично така рівність, як можна спостерігати, не задовольняє емпіричних індивідів. Вони намагаються таку рівність потреб подолати за допомогою певної дискримінації щодо доходів. В основі такої дискримінації лежить заздрість індивідів. Вони починають змагатися за якісне та кількісне задоволення власних потреб, аби “відрізнятись” рівнем такої задоволеності. Чим вищий рівень задоволеності потреб, тим щасливішим відчуває себе емпіричний індивід; тим “вищим” він себе відчуває порівняно із тими, хто знаходиться на нижчому рівні задоволення потреб. Але від такої диференціації та індивідуалізації задоволення потреб соціум не стає не-масовим. Навпаки, його масовість ще більше кидається у вічі, адже кожний індивід намагається задовольняти свої потреби, які подібні у всіх в цьому соціумі. Масовість наростає, як сніжна куля. Індивіди все більше і більше диференціюються та індивідуалізуються у методах задоволення своїх базових потреб. Ця нескінченна гонитва за реалізацією потреб і є “вічним життям”, реальністю. Я постійно перебуває у стані цієї нескінченної гонитви.

Зустріч з реальністю – це, як правило, негативний досвід, оскільки він травмує людину, яка вірить у вищі ідеали та їх сповідує. Тому відлюдники, аскети йшли в пустелю, аби не зустрілись з реальністю і не розчарувались в людях, йшли в пустелю для того, аби звільнитись від ідеалів. Люди одягають маски любові, справедливості, аби наївні душі потрапляли в їхні тенета. Після того, як зустріч з реальністю відбулась, можливе самогубство, наркотична та алкогольна залежність, розпач. Після такої зустрічі можливе навернення, каяття, але це буде несправжня релігійність, бо справжня релігійність нічого не має спільного з розпачем, із слізьми та емоціями. Справжня релігійність –

це слідування правильній мові, правильному вченню, правильній дії на правильному шляху.

Особливо небезпечна зустріч з реальністю для дівчат і хлопців, які після того, як зустрілись з нею, вважають, що цнота нічого не варта і легко позбуваються її. Такі дівчата і хлопці, які розмінюються направо і наліво, цинічно реалістичні.

Реальність нівелює і виставляє на сміх поодиноких сміливців, які мають мужність кинути виклик реальності і не поступатись своїми принципами, незважаючи ні на що, навіть якщо вони залишаться один на один із нею. Більше того, якщо не підкоряєшся реальності, отримуєш перемогу, яка супроводжується почуттям блаженства. Блаженство – це не дар Бога, а чеснота, яка здобувається у боротьбі з реальністю, коли усвідомлюєш всю її підступність та облуду і не піддаєшся їм. Саме це усвідомлення і є блаженство. Немовби огортаєшся реальністю, залишаючись чистим; вона більше не всесильна над тобою, бо її мета – це примусити тебе плакати, сумувати, пліткувати про інших, одним словом, змусити тебе страждати, каятись, що ти не так чинив/чинила, як треба було чинити по совісті

Немає значення, чи ти усвідомив свої помилки, чи ні. Це триумф реальності, бо примушує людину казати: “всі помиляються, немає непомильних людей”, “всі такі, і я такий”. Реальність завжди перемагає, але є шлях звільнитись від неї. Про цей шлях говорять Ісус Христос, Будда, Сократ, Платон та інші мислителі. Саме філософія, як осягнення абсолютних сутностей, таких як вірність, любов, справедливість, правда тощо, піднімає душу над-реальністю і визволяє душу від тиску реальності. Не потрібні зустрічі з тими людьми, які цілковито належать їй, а говорять про любов, вірність тощо, з кривою усмішкою на устах. Існування в реальності – це притомне існування, котрому ввижається, що абсолютні сутності не існують.

Притомність означає, що суще знаходиться біля чогось. Знаходження при-тому вводить у стан притомності. Притомність породжена інтенціональністю. Інтенціональність – це ставати при об'єктові, який творить ідентичність, тобто Я= тіло. Без інтенціональності немає притомності. Не можна погодитись, що втрачають свідомість; втрачають при-томність, тобто здатність відчувати зовнішній світ та

орієнтуватися у ньому. Зовнішній світ наповнений інтенціональними об'єктами. Звичайно, що при-томний також є одним із об'єктів зовнішнього світу, тобто він є Я-тіло. Задоволення потреб здійснюється у стані при-томності, тобто у стані спрямованості на об'єкти потреб. Стан притомності не-свідомий. У стані притомному інтенціональні об'єкти використовуються з метою задоволення потреб і Я (тіло) діє також як об'єкт. Потреба задоволення відчуття голоду робить мене при-томним щодо плодів, наприклад, яблуні. Я підходжу до яблуні і зриваю яблука, вгамовуючи голод. Отже, Я (тіло) знаходить інтенціональний об'єкт яблуню з її плодами для вгамування голоду. Безперешкодне знаходження інтенціональних об'єктів, які задовольняють потреби, можна назвати комфортом, добробутом. При-томний знаходиться у відношенні до об'єкта. Як тільки потреби задоволені, відношення до об'єкта зникають. Отже, при-томність описує утилітарно-практичне відношення до світу, до його об'єктів. Вище було сказано, що потреба продовження роду вимагає використання однієї статі іншою. Використання – це основна форма відношення індивідів одне до одного і до природи у притомному стані, яке інтенціонально вибудовується на основі потреб. Відносини після використання інтенціональних об'єктів зникають і здійснюється перехід до нових інтенціональних об'єктів. Таким чином, вибудовуються нові відношення, які роблять індивіда при-томним. Індивід без відношення до об'єктів задоволення потреб не при-томний. Він дезорієнтований, оскільки не визначив або не знаходить об'єктів задоволення потреб. Іншими словами, він безінтенціональний. Тоді розпочинається шалений пошук такого об'єкта, який можна назвати “крученням”. Крутитися означає рухатися посеред тіл-об'єктів з метою задоволення потреб, яке можливе лише у випадку встановлення певних відношень між ними. Крутитися означає долати перешкоди у задоволенні потреб і тим самим наблизитися до доброботу, комфорту, коли крутитися вже не треба буде. Адже за визначенням, яке подано вище, добробут, комфорт – це безперешкодне задоволення потреб та використання об'єктів потреб; це безперешкодне зникнення старих відношень і налагодження нових з метою задоволення потреб. Це називається “свободою”.

Основне слово “Я-Воно” Бубера віддзеркалює при-томний стан індивідів, тобто утилітарно-практичне відношення до світу та людини. Тут йдеться про засоби досягнення задоволення потреб, про схоплення об’єктів потреб та їхнє подальше використання. Світ при-томності живе своїм життям, своєю “трансцендентністю”, яка розглядається як “потойбічна”, тобто по той бік світу при-томності, називаючи його “під-свідомим”, а сам світ при-томності – “свідомим”. В реальності завжди панує утилітарно-практичне відношення до світу та людини. Розгадка полягає в тому, щоб не намагались нічого змінити, бо чим більше ти прагнеш щось змінити, тим більше ти виснажуєшся і реальність тебе затягує в цю боротьбу, бо боротьба – це ще одна ілюзія, яку вона створила. Необхідно зрозуміти, що людей змінити не можна і навіть намагались цього робити не потрібно, світ змінити не можливо, Можна лише покинути і світ, і людей. І це найправильніший вихід з реальності. “Світ мене ловив, але не впіймав”, написано на могильній плиті Сковороди. Замість слова світ можна вжити слово реальність.

Що таке Я? Я – це відбите внутрішнє. Внутрішнє відбите походить від видимості. Внутрішнє інертне, бо відбите. Відбите зображення завжди інертне, пасивне. Інтроспекція тому не допомагає у пізнанні самого себе. Адже таке пізнання здійснюється на поверхні (відбите завжди поверхня). Будь-яке пізнання поверхове. Відбивається видиме. Відбите видиме утворює Я. Я–інертне. Внутрішнє вторинне у своїй рефлексії. Я – це рефлексія, звернута до відбитого. Рефлексія (від *лат. reflector – звертаюць назад*). Рефлексія, як звертання назад, означає звертання до минулого. Минуле – це досвід. Досвід завжди минулий. Внутрішнє відбите, за допомогою звертання назад, досягається як минуле. Рефлексія не веде до досягнення самого себе, бо вона є способом досягнення відбитого, як внутрішнього, тобто Я. Звертання назад у рефлексивній дії до змісту внутрішнього (зміст внутрішнього – це Я) завжди є знанням застиглим, закостенілим, знанням після. Пізнання здійснюється за допомогою рефлексії, тобто звертання назад, звертання до змісту відбитого, тобто Я. Пізнання шукає нового. Нове тільки тоді, коли людина народжується чистою дошкою, на

поверхні якої наноситься шар досвіду. Зміст досвіду – відбита реальність. Реальність – це видимість, те, що видиме. Протилежністю до пізнання є пригадування.

Пригадування означає, що нічого нового немає; все є повторенням. Пригадування вільне від рефлексії. Пригадування пов’язане з мисленням, а мислення з буттям. Повторимо вислів Парменіда: «Мислити і бути одне і те ж». Пізнання пов’язане з думанням. Думання інертне, пасивне, бо пов’язане не з буттям, а з існуванням. Існування – пасивне та інертне.

Мислення не-інтенціональне. Мислення ні думає, ні планує, ні задумає. Мислення мислить буття, котре понад предмети, Я та світ. Воно дає змогу бачити преображеним зором сутність того, що називається “природним поглядом” у Гуссерля, тобто розсудково-інтенціональне існування індивідів, метою котрих є досягнення “корисного”. Категорія “корисного” відкриває існування в світі без мислення. Таке існування забуває буття, тому воно несправжнє. Несправжнього багато: крутий, стильний, модний. Вони далекі від сенсу буття. Їм не зрозумілі вислови “Пізнай самого себе”, Парменіда “Мислити і бути одне і те ж”, Декарта “Я мислю, отже, я є”, Гуссерля “Назад до самих речей”. Філософське дослідження буття можливе лише тоді, коли мислять. Мислення виводить на шлях буття, тобто дійсності. Мислити означає початок сутнісного бачення за межами небес. Небеса для мислителя опиняються під ним, тобто небеса самі походять з цього трансцендентного джерела, котре переважає їх і лише мислення може осягнути його. Філософське, чи то пак, метафізичне дослідження просто веде за межі подвійної будови світу (небо-земля), за межі будь-якого дуалізму.

Тіла інертні, пасивні, бо належать до існування, до предметів. Тіло – це посередник між думанням і переживанням. Думання – це і є рефлексія. Думання – це неадекватне сприйняття сутності явленого у видимому. Сутність те саме, що й ідея (Платон), форма (Арістотель). “Якщо б душа мала лише адекватні ідеї, то вона не створила б жодного поняття про зло” (Спіноза). Думання, або рефлексія знаходиться у полоні протиставлення добро-зло. Думання обдумує зло і як його уникнути за допомогою того самого зла.

Реакція – це вторинна, наслідуюча дія (re-act) у відношенні до предмета. Будь-яка реакція – це відношення, тому реакція завжди пасивна, інертна, залежна від предметів. Реакція на предмет (об'єкт) означає захоплення ним; в першу чергу реагує тіло.

Гуссерль намагається вийти на дійсність за допомогою феноменологічної редукції, тобто за допомогою поміщення у лапки “увесь світ речей, живих істот, людей, включаючи і нас. Ми, властиво, нічого не втратили, а, навпаки, здобули абсолютне буття, а це буття, якщо його правильно розуміти, приховує в собі всі трансцендентності мирського – як інтенціональний корелят актів звичайного значення, яке необхідно здійснюється ідеально і суперечливо продовжувати, – воно “конститує” їх в собі” [10, с. 110].

1. *Filozofia. Leksykon.* – Warszawa, 2000.
2. *Новейший философский словарь.* 2-е изд., перераб. и допол. – Минск, 2001.
3. *Бл. Иоанн Дунс Скот. Избранное.* – М., 2001.
4. *Russell B. Problemy filozofii.* – Warszawa, 2003.
5. *Гегель. Энциклопедия философских наук. Т. 3* – М., 1977.
6. *Маритен Ж. Краткий очерк о существовании и существующем // Маритен Ж. Философ в мире.* – М., 1994. – 24–51 с.
7. *Гартман Н. Этика.* – СПб., 2002.
8. *Гжеторчик А. Життя як виклик. Вступ до раціоналістичної філософії.* – Варшава – Львів, 1997.
9. *Кант І. Критика чистого розуму.* – К., 2000.
10. *Гуссерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Т.1 / Пер. с нем. А.В. Михайлова.* – М., 1999.

УДК 14

А.С. Кравчик

Одесский национальный университет им. И.И. Мечникова.

ДО СИСТЕМОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ПОЗАНАУКОВОГО ЗНАННЯ

© Кравчик А.С., 2004

Запропоновано класифікацію позанаукового знання.

The categorization of the unscientific knowledge is offered.

Робота має на меті запропонувати системну класифікацію позанаукового знання, тобто таку класифікацію, яка побудована на логічних засадах Параметричної Загальної Теорії Систем (ПЗТС) з її формальним апаратом – Мовою Тернарного Опису (МТО), що були розроблені Одеською школою системології під керівництвом академіка А.І. Уймова. Запропонована системна класифікація є піонерською спробою застосування ПЗТС та МТО до цієї проблеми. Є велике розмаїття літератури з позанаукового знання, наприклад: збірники під редакцією Т. Касавіна “Наукові та позанаукові форми пізнання” [1] та “Блукаючий розум. Розмаїття позанаукового знання” [2]. Але не спостерігається тенденції формалізації, формальної класифікації, тобто логіко-формального осмислення цієї проблеми, а, навпаки, дається змістовний аналіз конкретних форм позанаукового пізнання. ПЗТС дає можливість внести “науковість” у галузь досліджень позанаукового, тобто апарат логічного аналізу, без якого ці до-

слідження є хаотичним нагромадженням містичного досвіду, цікавих історій з життя тощо.

У сучасну епоху наукове знання швидко підкоряється значним змінам: змінюється роль науки у соціальному житті, змінюються форми та методи, при посередництві яких осмислюються природа та суспільство, змінюються взаємовідношення науки з іншими формами суспільної свідомості. Тривалий час позанаукові традиції ігнорувались гносеологією та історією науки, в яких наука займала вищу посаду у ієрархічних класифікаціях типів знання. Але дослідження історичних та соціальних коренів наукового пізнання, вивчення культурного контексту науки свідчать про те, що важливі імпульси розвитку науки мають свій початок у позанаукових традиціях. Останні, коли наукова картина світу зайняла домінуюче положення в системі знань, не були зовсім зруйновані, а лише витиснуті на периферію. В теоретичному плані дослідження цих різновидів знання є досить важливим, особливо при